

PRESCHOOL EDUCATION ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

UDC 373.2.015.311:159.942

DOI 10.35433/pedagogy.4(123).2025.3

EARLY CHILDHOOD AS A STRATEGIC STAGE OF DEVELOPMENT: SCIENTIFIC BASIS AND PEDAGOGICAL VECTORS

O. I. Nehrii*

The article highlights early childhood as a strategically important stage of personality development that plays a decisive role in the formation of basic mental functions, social skills, and emotional resilience. Particular attention is paid to the integration of classical theories of early childhood development (J. Bowlby, H. Gardner, M. Montessori, J. Piaget), which makes it possible to comprehensively address the emotional, social, and cognitive aspects of child development. The focus of the study is on J. Piaget's cognitive theory, in particular the sensorimotor stage of development, which lays the foundations for the formation of thinking through active interaction with the material world. J. Bowlby's attachment theory emphasizes the importance of a secure emotional bond between a child and an adult during the first years of life to ensure psychological well-being. Considerable attention is also given to H. Gardner's theory of multiple intelligences, which emphasizes the multidimensional nature of a child's intellectual abilities, as well as to M. Montessori's pedagogical system, aimed at developing independence, self-regulation, and individual abilities in early childhood. Early childhood is regarded as a sensitive period of development during which pedagogical support should be scientifically grounded, comprehensive, and adapted to the individual needs of the child. The formation of the foundations of personal, cognitive, and emotional development in early childhood determines the trajectory of further socialization and successful integration of the child into the educational environment. Thus, early childhood development should be considered not only as an individual process of personality formation but also as an important social need that requires coordinated interaction among state institutions, educators, and parents or legal guardians.

Keywords: *early childhood, young child, attachment theory, sensorimotor stage, cognitive development, socialization.*

* Assistant

(Melitopol State Pedagogical University by Bohdan Khmelnytsky, Zaporizhzhia)
olganegriy19@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5423-0448

РАННЄ ДИТИНСТВО ЯК СТРАТЕГІЧНО ВАЖЛИВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ ДИТИНИ

О. І. Негрій

У статті висвітлено раннє дитинство як стратегічно важливий етап розвитку особистості, що має вирішальне значення для формування базових психічних функцій, соціальних навичок та емоційної стійкості. Особливу увагу приділено інтеграції класичних теорій розвитку дитини раннього віку (Дж. Боулбі, Г. Гарднера, М. Монтессорі, Ж. Піаже), що дозволяє комплексно охопити емоційний, соціальний і когнітивний аспекти розвитку дитини. У фокусі дослідження – когнітивна теорія Ж. Піаже, зокрема сенсомоторний етап розвитку, який закладає основи для формування мислення шляхом активної взаємодії з предметним світом. Теорія прив'язаності Дж. Боулбі підкреслює важливість надійного емоційного зв'язку між дитиною та дорослим у перші роки життя для забезпечення психологічного благополуччя. Теорії множинного інтелекту Г. Гарднера, який підкреслює багатовимірність інтелектуальної обдарованості дитини, а також педагогічній системі М. Монтессорі, що спрямована на розвиток самостійності, саморегуляції та індивідуальних здібностей у ранньому віці. Ранній вік розглядається як чутливий період розвитку, впродовж якого педагогічна підтримка має бути науково обґрунтованою, комплексною та максимально адаптованою до індивідуальних потреб дитини. Формування основ особистісного, когнітивного й емоційного розвитку в період раннього дитинства визначає вектор подальшої соціалізації та успішної інтеграції дитини в освітнє середовище. Отже, розвиток дитини раннього віку слід розглядати не тільки як індивідуальний процес формування особистості, а й як важливу суспільну потребу, що потребує скоординованої взаємодії державних структур, педагогів і батьків або осіб, які їх замінюють.

Ключові слова: раннє дитинство, дитина раннього віку, теорія прив'язаності, сенсомоторний етап, когнітивний розвиток, соціалізація.

Introduction of the issue. In recent decades, Ukrainian and international academic and educational discourse has demonstrated a growing focus on early childhood development. The increase in scientific and practical attention is driven by an awareness of the exceptional importance of the first years of life for the formation of key psychophysiological and socio-emotional characteristics of a child.

It is during early childhood (from 1 to 3 years) that intensive formation of neural connections occurs, sensory capacities rapidly expand, primary patterns of emotional interaction are established, and basic forms of cognitive activity are mastered. The developmental characteristics of young children determine the formation of a specific social situation of development, within which the child's interaction with an adult acquires a new quality.

It should be noted that object-oriented activity becomes the leading activity of a young child, through which the child masters socially developed ways of action and gradually becomes involved in the sphere of culturally mediated interaction

Постановка проблеми. В останні десятиліття в українському і міжнародному науково-освітньому дискурсі спостерігається зростання уваги до розвитку дітей раннього віку. Зростання наукової та практичної уваги зумовлене усвідомленням виняткової важливості перших років життя для формування ключових психофізіологічних та соціально-емоційних характеристик дитини.

Саме в період раннього дитинства (від 1 до 3 років) відбувається інтенсивне формування нейронних зв'язків, швидке розширення сенсорних можливостей, становлення первинних моделей емоційної взаємодії та опанування базових форм пізнавальної активності. Особливості розвитку дітей раннього віку зумовляють формування специфічної соціальної ситуації розвитку, у межах якої взаємодія дитини з дорослим набуває нового характеру.

Варто зазначити, що провідною діяльністю дитини раннього віку стає предметна діяльність, через яку дитина опановує суспільно вироблені способи дії та поступово включається у сферу культурно опосередкованої взаємодії

(Т. Hrytsyshyn). In the process of object-oriented activity, significant developmental transformations occur: communication acquires a verbal form, perception transforms into purposeful cognitive activity, and the focus of interaction shifts from the process itself to the achieved result, which the child seeks to demonstrate to an adult and receive approval for. These characteristics of object-oriented activity stimulate the development of independence, emotional sensitivity, and basic social interaction skills, which are fundamental for further personality development [6: 42].

At the same time, the contemporary educational space is characterized by a certain fragmentation of approaches to early childhood development and insufficient integration of scientific concepts, which limits the effectiveness of pedagogical support and upbringing. In this regard, the grounded application of classical theories of child development – J. Piaget's cognitive theory, H. Gardner's theory of multiple intelligences, M. Montessori's pedagogical system, and J. Bowlby's attachment theory – is essential.

The integration of these approaches into the education and upbringing of young children makes it possible to ensure the harmonious development of cognitive, emotional, and social abilities, foster independence and critical thinking, enhance the effectiveness of pedagogical interaction, and create conditions for a safe and stimulating material and social environment that promotes optimal personality development.

Current state of the issue. The fundamental principles for understanding the nature of early childhood and the mechanisms of mental development are presented in the works of both foreign and Ukrainian scholars of previous generations, including M. Bertin, J. Bowlby, H. Gardner, J. Comenius, M. Montessori, J. Pestalozzi, J. Piaget, S. Rusova, V. Sukhomlynskyi and K. Ushynskyi. These classical concepts provided a deep understanding of the patterns of mental, cognitive, and social development in early childhood and laid

(Т. Грицишин). У процесі предметної діяльності відбуваються важливі новоутворення у дитини: спілкування набуває мовленнєвої форми, сприймання трансформується у цілеспрямовану пізнавальну діяльність, а акцент у взаємодії зміщується з самого процесу на досягнутий результат, який дитина прагне показати дорослому та отримати його схвалення. Зазначені особливості предметної діяльності стимулюють формування самостійності, емоційної чутливості та базових навичок соціальної взаємодії, що є фундаментальними для подальшого розвитку особистості [6: 42].

Водночас у сучасному освітньому просторі спостерігається певна фрагментарність підходів до розвитку дітей раннього віку та недостатня інтеграція наукових концепцій, що обмежує ефективність педагогічної підтримки та виховання. У зв'язку з цим обґрунтоване використання класичних теорій розвитку дитини – когнітивної теорії Ж. Піаже, теорії множинного інтелекту Г. Гарднера, педагогічної системи М. Монтессорі та теорії прив'язаності Дж. Боулбі – є необхідним.

Включення описаних підходів у процесі навчання та виховання дітей раннього віку дозволить забезпечити гармонійний розвиток когнітивних, емоційних і соціальних здібностей, сформувати самостійність та критичне мислення, підвищити ефективність педагогічної взаємодії, а також створити умови для безпечного й стимулюючого предметного та соціального середовища, що сприятиме оптимальному розвитку особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні засади розуміння природи раннього дитинства та механізмів психічного розвитку представлено у працях зарубіжних і вітчизняних науковців минулих років: М. Бертина, Дж. Боулбі, Г. Гарднера, Я. Коменського, М. Монтессорі, І. Песталоцці, Ж. Піаже, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського. Класичні концепції забезпечили глибоке розуміння закономірностей психічного, когнітивного та соціального розвитку дітей раннього віку та заклали підґрунтя

the foundation for further scientific research in the fields of preschool education and developmental psychology.

Contemporary international studies confirm the significance of early childhood as a sensitive period during which key psychophysiological, social, and cognitive skills are formed. Thus, foreign scholars M. Alzyoud, A. Khaddam and A. Al-Ali (2016) note that early childhood is a "golden age" during which almost all children experience a sensitive period in which they must grow and develop rapidly and comprehensively. At the same time, each child's development is individual, as it is determined both by the child's personal characteristics and by upbringing conditions and the social environment. In early childhood, children require active social and emotional development, which necessitates emotionally rich and supportive communication from parents and educators [1].

At the same time, modern international research emphasizes that early childhood is strategically important not only for cognitive and social development but also for the formation of basic biological and psychological structures. In particular, L. Richter, M. Black, P. Britto, B. Daelmans, C. Desmond, A. Devercelli, T. Dua, G. Fink, J. Heymann, J. Lombardi, C. Lu, S. Naicker and E. Vargas-Barón (2019) emphasize that early childhood is a period during which fundamental biological and psychological structures and functions are established, determining health, well-being, and productivity throughout the entire lifespan [16].

According to the research of A. Ahmed, M. Asmaa, C. Ghizlane, M. Khaoula, and C. Meriem (2020), early childhood experiences lay the foundation for neural architecture and are crucial for learning abilities, health, and behavior throughout life [10: 100].

Ukrainian scholars A. Bohush, S. Vasylieva, N. Havrysh, I. Desnova, L. Zdanevych, O. Kononko, V. Kremen, K. Krutii, H. Kukurudza, O. Polovina, V. Rahozina [15], O. Reipolska, I. Rohalska, S. Sysoieva, L. Fedorovych and O. Tsurkata have also examined various aspects of early childhood. In

для подальших наукових досліджень у галузі дошкільної освіти та психології розвитку.

Сучасні зарубіжні дослідження підтверджують значення раннього дитинства як сенситивного періоду, під час якого формуються ключові психофізіологічні, соціальні та когнітивні навички. Так, зарубіжні науковці M. Alzyoud, A. Khaddam та A. Al-Ali (2016) зазначають, що ранній вік дитини, або раннє дитинство, є "золотим віком", під час якого майже всі діти переживають сенситивний період, у якому вони повинні рости та розвиватися швидко й всебічно. При цьому розвиток кожної дитини індивідуальний, оскільки він визначається як особливостями самої дитини, так і умовами її виховання та соціального середовища. В ранньому дитинстві діти потребують активного соціального та емоційного розвитку, що вимагає від батьків і педагогів емоційно насиченого та підтримуючого спілкування [1].

Водночас сучасні міжнародні дослідження підкреслюють, що раннє дитинство має стратегічне значення не лише для когнітивного й соціального розвитку, а й для формування базових біологічних і психологічних структур. Так, L. Richter, M. Black, P. Britto, B. Daelmans, C. Desmond, A. Devercelli, T. Dua, G. Fink, J. Heymann, J. Lombardi, C. Lu, S. Naicker та E. Vargas-Barón (2019) акцентують увагу на тому, що раннє дитинство є періодом закладання фундаментальних біологічних і психологічних структур і функцій, які визначають подальше здоров'я, благополуччя та продуктивність людини протягом усього життя [16].

Згідно з дослідженнями A. Ahmed, M. Asmaa, C. Ghizlane, M. Khaoula, C. Meriem (2020) ранній дитячий досвід закладає основи нейронної архітектури та є вирішальним для здібностей до навчання, здоров'я та поведінки протягом свого життя [10: 100].

Вітчизняні науковці А. Богуш, С. Васильєва, Н. Гавриш, І. Деснова, Л. Зданевич, О. Кононко, В. Кремень, К. Крутій, Г. Кукурудза, О. Половіна,

particular, their studies address the influence of the family environment on the upbringing and education of young children, the provision of high-quality care, and the development and implementation of educational and developmental programs in preschool institutions ("Zerniathko", "Ukrainian Preschool Education", "The Child", "Oberih", "Education & Care", "World of Childhood", "Sunflower", "Maliatochko" and the partial play-based program for children aged 2-6 "Creators of the Future").

Contemporary research also confirms the effectiveness of integrating traditional pedagogical systems with innovative educational technologies in early childhood. In particular, O. Vashak, O. Hryshko and L. Klevaka (2024) investigated the impact of innovative methodologies on the development of children aged 2-3 by combining traditional approaches of Montessori pedagogy, Waldorf education, and F. Fröbel's system with interactive educational platforms, augmented reality (AR), virtual reality (VR), gamification, and adaptive learning [7: 190].

Outline of unresolved issues brought up in the article. Despite the substantial body of scientific research devoted to early childhood development, issues related to a comprehensive understanding of early childhood as a strategically important stage of personality development remain insufficiently explored. In particular, there is a lack of integrated analysis of classical developmental theories (J. Piaget, J. Bowlby, H. Gardner and M. Montessori) in the context of contemporary challenges facing Ukrainian education.

There is also an evident shortage of holistic scientific approaches that combine emotional, cognitive, and social dimensions of child development in early childhood. Furthermore, the specifics of creating an educational environment that not only considers the individual needs of young children but also promotes the formation of basic life competencies have not been fully articulated. These aspects

V. Рагозіна [15], О. Рейпольська, І. Рогольська, С. Сисоево, Л. Федорович, О. Цурката також розглядали різні аспекти раннього дитинства. Зокрема, у їхніх дослідженнях висвітлюються питання впливу сімейного середовища на процеси виховання й навчання дітей раннього віку, забезпечення якісного догляду, а також розроблення та впровадження освітньо-розвивальних програм у закладах дошкільної освіти ("Зернятко", "Українське дошкільня", "Дитина", "Оберіг", "Освіта і піклування/Education&Care", "Світ дитинства", "Соняшник", "Маляточко", парціальна програма розвитку дитини від 2 до 6 років через гру "Творці майбутнього").

Сучасні дослідження підтверджують ефективність інтеграції традиційних педагогічних систем із новітніми технологіями навчання у ранньому дитинстві. Зокрема, О. Вашак, О. Гришко та Л. Клевака (2024) досліджували вплив інноваційних методик на розвиток дітей 2-3 років, поєднуючи традиційні підходи М. Монтесорі, Вальдорфської педагогіки та Ф. Фребеля з інтерактивними освітніми платформами, доповненою (AR) і віртуальною реальністю (VR), гейміфікацією та адаптивним навчанням [7: 190].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Попри значний науковий доробок у сфері дослідження розвитку дітей раннього віку, недостатньо розкритими залишаються питання комплексного осмислення раннього дитинства як стратегічного етапу розвитку особистості. Зокрема, бракує інтегрованого аналізу класичних теорій розвитку (Ж. Піаже, Дж. Боулбі, Г. Гарднера, М. Монтесорі) у контексті сучасних викликів української освіти. Бракує цілісних наукових підходів до поєднання емоційного, когнітивного й соціального розвитку дитини у ранньому віці. Не до кінця розкрито специфіку створення освітнього середовища, яке не лише враховує індивідуальні потреби дітей, а й сприяє формуванню базових життєвих компетентностей. Саме ці аспекти потребують подальшого наукового аналізу та педагогічного осмислення.

require further scientific analysis and pedagogical reflection.

Aim of the research of the article is to provide a comprehensive analysis of the theoretical foundations of early childhood development through the perspectives of J. Piaget, J. Bowlby, M. Montessori and H. Gardner.

Results and discussion. In the contemporary educational space, the upbringing and education of young children are regarded as a strategically important stage of personality development that lays the foundation for essential mental, cognitive, and social skills necessary for further learning, socialization, and integration into the educational environment. The selection of effective pedagogical methodologies remains a relevant issue for both researchers and practitioners, as the quality of educational support at the early stages of development directly influences the successful formation of a child's key competencies.

Scientific studies by A. Bohush, S. Vasylieva, N. Havrysh, L. Klimova, K. Krutii, O. Kononko, I. Mazur, O. Polovina, T. Ponimanska, V. Ragozina, L. Tarabasova and O. Khomych demonstrate that early childhood is the most intensive period of child development and is decisive for the formation of physical, mental, emotional, and social qualities of personality [14; 17; 18].

At the same time, according to the observations of V. Ragozina (2015), contemporary young children differ significantly from their peers of several decades ago: they display higher levels of curiosity, learn more quickly, and demonstrate diverse manifestations of intellectual development and creative abilities. Some children are characterized by accelerated cognitive development, while others exhibit creative giftedness, which creates additional challenges for educators in ensuring an individualized approach to education and upbringing [15: 83].

In Ukraine, the concept of "early childhood" is defined as the period from 1 to 3 years of age in accordance with the Law of Ukraine "On Preschool Education"

Мета статті. Мета статті полягає в комплексному аналізі теоретичних основ розвитку дітей раннього віку через призму підходів Ж. Піаже, Дж. Боулбі, М. Монтесорі та Г. Гарднера.

Виклад основного матеріалу. У сучасному освітньому просторі виховання дітей раннього віку розглядається як стратегічно важливий етап розвитку особистості, що закладає фундаментальні психічні, когнітивні та соціальні навички, необхідні для подальшого навчання, соціалізації та інтеграції в освітнє середовище. Вибір ефективних педагогічних методик залишається актуальною проблемою як для науковців, так і для практиків, оскільки від якості освітнього супроводу на ранніх етапах розвитку залежить успішність формування ключових компетентностей дитини.

Наукові дослідження А. Богуш, С. Васильєва, Н. Гавриш, Л. Клімова, К. Крутій, О. Кононко, І. Мазур, О. Половіної, Т. Поніманської, В. Рагозіної, Л. Тарабасова, О. Хомич показують, що ранній вік є найбільш інтенсивним періодом розвитку дитячого організму та визначальним для формування фізичних, психічних, емоційних і соціальних якостей особистості [14; 17; 18].

Водночас, за спостереженнями В. Рагозіної (2015), сучасні діти раннього віку відрізняються від своїх однолітків кількох десятиліть тому: вони мають вищий рівень допитливості, швидше навчаються, демонструють різні прояви розумового розвитку та творчих здібностей. Одні діти характеризуються прискореним розумовим розвитком, інші – творчою обдарованістю, що створює додаткові виклики для педагогів у забезпеченні індивідуального підходу до навчання та виховання [15: 83].

В Україні поняття "ранній вік" визначається періодом від 1 до 3 років згідно з Законом України "Про дошкільну освіту" (Стаття 6), що гарантує право дитини на здобуття дошкільної освіти з урахуванням індивідуальних особливостей, особливих освітніх та ін. потреб і можливостей (Стаття 8) [20].

(Article 6), which guarantees a child's right to preschool education considering individual characteristics, special educational needs, and capabilities (Article 8) [20].

Pursuant to the Law of Ukraine "On Preschool Education", the State Standard of Preschool Education of Ukraine (the Basic Component of Preschool Education, BCPE) was developed and approved. The updated BCPE (2021) includes a system for assessing the quality of preschool education, requirements for mandatory competencies, and expected learning outcomes for children of early and preschool age. The standard also defines the conditions under which these outcomes may be achieved in accordance with international quality assurance standards in education. However, in the BCPE, most formulations – especially those related to competencies and learning outcomes – largely concern children aged 4-6 (7). Early childhood (1-3 years) is presented less systematically, without sufficient detail regarding developmental characteristics, needs, and methods of working with the youngest children [2].

Considering this regulatory framework, it should be emphasized that early childhood education is not merely the first stage of the educational process but also a state investment in human capital formation. Supporting early childhood development is a decisive step toward harmonious development and future achievements, as it is during this period that the foundations of further cognitive, emotional, and social development are established. High-quality preschool education becomes the basis for subsequent learning and serves as a foundation for the holistic development of a personality capable of thinking independently, acting autonomously, and interacting effectively with the surrounding world. Investments in early childhood education represent a long-term strategy that yields significant social, economic, and cultural benefits for both the individual child and society as a whole.

Therefore, to better understand the developmental characteristics of young children, it is essential to turn to classical

Відповідно до Закону України "Про дошкільну освіту" було розроблено та затверджено Державний стандарт дошкільної освіти в Україні (Базовий компонент дошкільної освіти, БКДО). В оновленому БКДО (2021) є система оцінювання якості дошкільної освіти, вимоги до обов'язкових компетентностей та очікуваних результатів навчання дітей раннього та дошкільного віку. У стандарті також визначені умови, за яких ці результати можуть бути досягнуті, відповідно до міжнародних стандартів якості освіти. Проте у БКДО більшість формулювань, особливо щодо компетентностей та результатів навчання, значною мірою стосується дітей 4-6 (7) років. Ранній вік (1-3 роки) представлений менш системно, без достатньої деталізації щодо особливостей розвитку, потреб і методів роботи з наймолодшими дітьми [2].

Враховуючи цей нормативний підхід, варто підкреслити, що освіта дітей раннього віку є не просто першою сходинкою освітнього процесу, а й інвестицією держави у формування людського капіталу. Підтримка розвитку дітей раннього віку є вирішальним кроком для їх гармонійного розвитку та майбутніх досягнень, оскільки саме в цей період закладаються основи подальшого когнітивного, емоційного та соціального розвитку. Якісна дошкільна освіта стає фундаментом для подальшого навчання, основою для гармонійного розвитку особистості, що здатна мислити, діяти самостійно та ефективно взаємодіяти з навколишнім світом. Інвестиції в освіту раннього віку – це довгострокова стратегія, що приносить значні соціальні, економічні та культурні вигоди як для окремої дитини, так і для суспільства в цілому.

Отже, для кращого розуміння особливостей розвитку дитини раннього віку варто звернутися до класичних теорій (когнітивна теорія Ж. Піаже, теорія прив'язаності Дж. Боулбі, теорії множинного інтелекту Г. Гарднера, педагогічна система М. Монтесорі), які пояснюють механізми розвитку дитини. Пропонуємо спочатку розглянути теорію когнітивного розвитку одного із

theories – J. Piaget's cognitive theory, J. Bowlby's attachment theory, H. Gardner's theory of multiple intelligences, and M. Montessori's pedagogical system – which explain the mechanisms of child development. First, we propose examining the cognitive development theory of one of the most prominent researchers in the field of child psychology, J. Piaget.

J. Piaget's theory of cognitive development examines children's learning through the lens of mental processes involved in knowledge acquisition, including attention, perception, memory, and problem-solving abilities. This theory explains how young children come to understand the world and how their thinking develops in stages. Of particular importance for early childhood is the sensorimotor stage – the first stage of development, which lasts from birth to approximately two years of age. During the sensorimotor stage, children actively explore the world through their senses (sensory experience) and movements (motor actions). At this age, the child interacts with the environment by exploring objects and phenomena through manipulation with hands, mouth, legs, and other bodily actions. For example, children bring objects to their mouths, throw them, or knock them against surfaces – all of which are part of their natural exploratory behavior [12].

One of the key achievements of this stage is the formation of the concept of object permanence, which means that children begin to understand that objects continue to exist even when they are no longer visible. For instance, when a toy is hidden under a blanket, the child gradually realizes that the toy has not disappeared permanently but is merely concealed. The development of object permanence is a significant indicator of cognitive development in early childhood and signals the beginning of the formation of mental representations of the world.

For contemporary educators and parents, Piaget's theory implies the necessity of creating a stimulating and developmentally appropriate educational environment for young children. Play and

найвідоміших дослідників у галузі дитячої психології Ж. Піаже.

Теорія когнітивного розвитку Ж. Піаже (англ. Piaget's theory of cognitive development) розглядає навчання дітей через призму психічних процесів, що беруть участь у засвоєнні знань, зокрема уваги, сприйняття, пам'яті та уміння вирішувати проблеми. Теорія когнітивного розвитку пояснює, як діти раннього віку пізнають світ і як їхнє мислення розвивається поетапно. Адже для дітей раннього віку особливе значення має сенсомоторний етап – перший етап розвитку, що триває від народження до приблизно двох років. На сенсомоторному етапі дитина активно пізнає світ через свої відчуття (сенсорика) та рухи (моторні дії). В даний віковий період малюк взаємодіє з оточенням, вивчаючи предмети та явища через маніпуляції руками, ротом, ногами тощо. Наприклад, діти тягнуть предмети до рота, кидають їх, стукають по них – усе це є частиною їхнього природного дослідницького процесу [12].

Один із ключових моментів даного етапу – формування концепції постійності об'єкта – це означає, що діти починають усвідомлювати, що об'єкти існують навіть тоді, коли вони зникають з їхнього поля зору. Наприклад, якщо іграшку заховати під ковдрою, дитина починає розуміти, що іграшка не зникла назавжди, а просто схована. Процес формування концепції постійності об'єкта – це важлива ознака когнітивного розвитку дитини раннього віку, що свідчить про початок формування уявлень про світ.

Для сучасних педагогів та батьків теорія Ж. Піаже означає необхідність створення стимулюючого та освітнього середовища для розвитку дітей раннього віку. Гра та сенсорні експерименти мають велике значення для розвитку пізнавальних здібностей малюка. Наприклад, ігри з предметами різної текстури, кольору, форми, звуків допомагають дітям краще розуміти навколишній світ. Крім того, рухові активності, такі як повзання або гра з блоками, сприяють не лише фізичному, але й когнітивному розвитку [8; 9; 13].

sensory experimentation play a crucial role in the development of a child's cognitive abilities. For example, activities involving objects of different textures, colors, shapes, and sounds help children better understand the surrounding world. In addition, motor activities such as crawling or playing with blocks contribute not only to physical but also to cognitive development [8; 9; 13]. Thus, the sensorimotor stage described by Piaget emphasizes that active interaction with the environment through play and exploration forms the basis for the development of thinking in early childhood.

The evolution of the system of upbringing and education of young children has also been influenced by the evolutionary-ethological theory of developmental psychology proposed by the British psychoanalyst J. Bowlby – attachment theory. In constructing his theory, Bowlby drew on Sigmund Freud's psychoanalytic ideas and therefore placed particular emphasis on the first years of life, during which the interaction between the mother and the infant plays a decisive role in the child's further development [3].

Unlike S. Freud, who viewed the infant as oriented toward the mother primarily as a source of need satisfaction, John Bowlby emphasized that even in early childhood a child possesses prerequisites for inclusion in social life. According to attachment theory, the quality of the emotional bond between a young child and the primary caregiver (most often the mother) is decisive for further emotional and social development. Children who form secure attachment during the first years of life are better adapted to social situations, cope more easily with stress, and develop positive social skills [4].

In his research, J. Bowlby demonstrated that a secure emotional bond between a young child and the mother helps the child to overcome fear and anxiety, manage stress, understand perceived experiences, think logically, rely on oneself, reach maximum intellectual potential, and develop harmonious relationships later in life. Therefore, the preservation of this bond throughout life serves as a source of security, joy, and confidence [3].

Таким чином, сенсомоторний етап за Ж. Піаже підкреслює, що активна взаємодія з навколишнім світом через гру і дослідження є основою для розвитку мислення дітей раннього віку.

На сучасний розвиток системи виховання та навчання дітей раннього віку вплинула еволюційно-етологічна теорія психології розвитку британського психоаналітика Дж. Боулбі – теорія прив'язаності (англ. Attachment theory). У побудові своєї теорії Дж. Боулбі відштовхувався від психоаналізу З. Фрейда, тому особливу увагу приділив першим рокам життя людини, коли взаємодія матері та малюка має визначальне значення для подальшого розвитку дитини [3].

На відміну від З. Фрейда, який вважав, що немовля націлене на матір як джерело задоволення своїх потреб, Дж. Боулбі підкреслював, що вже у ранньому віці дитина має передумови для включення у соціальне життя. Згідно з теорією прив'язаності якість емоційного зв'язку між дитиною раннього віку та основним доглядальником (найчастіше матір'ю) є визначальною для подальшого емоційного і соціального розвитку. Діти, які формують надійну прив'язаність у перші роки життя, більш адаптовані до соціальних ситуацій, легше справляються зі стресом і розвивають позитивні соціальні навички [4].

У дослідженнях Дж. Боулбі виявив, що надійний емоційний зв'язок між дитиною раннього віку та матір'ю допомагає дитині: долати страх і занепокоєння; справлятися зі стресом; розуміти те, що вона сприймає; логічно мислити; покладатися на себе; досягти максимального інтелектуального потенціалу; розвивати гармонійні стосунки в подальшому житті. Тому збереження цього зв'язку впродовж дорослого життя є джерелом безпеки, радості та впевненості [3].

Таким чином, теорія прив'язаності Дж. Боулбі акцентує увагу на необхідності емоційної безпеки та надійного контакту дитини раннього віку з дорослим для розвитку соціальних

Thus, while J. Bowlby's attachment theory emphasizes the necessity of emotional security and reliable contact between a young child and an adult for the development of social and cognitive skills, pedagogical systems focus on creating a favorable educational environment that stimulates independent exploration and the development of individual abilities. In this context, it is important to turn to the Montessori method, which offers concrete pedagogical solutions for realizing children's natural inclination toward learning and exploration of the world.

The Montessori method is a pedagogical approach to child education developed by the Italian educator M. Montessori in the early twentieth century. The method is based on the belief that every child has an innate inner motivation for learning and self-development, which should be supported within a specially prepared educational environment. In her work, M. Montessori paid particular attention to sensitive periods, which she referred to as "windows of opportunity" – age intervals during which a child is especially receptive to the development of certain skills (motor, language, mathematical, sensory, etc.). Montessori noted that the most critical sensitive periods are completed by the age of six [11].

In her work "The Absorbent Mind" M. Montessori described a new direction in the philosophy of education, namely the development of children in the first three years of life, which possesses enormous potential for personality formation. She referred to children under the age of three as "creators who absorb what they experience". The essence of early childhood development, according to Montessori, lies in self-learning in accordance with a program embedded by nature. For this reason, she emphasized the necessity of creating a specially prepared educational environment that would fully correspond to the child's needs at each sensitive period and stimulate comprehensive development.

A physician and Montessori educator with professional experience in Europe and Asia, A. Volokhova, conducted a detailed

і пізнавальних навичок, то педагогічні системи зосереджуються на створенні сприятливого освітнього середовища, що стимулює самостійне пізнання і розвиток індивідуальних здібностей. У цьому контексті важливо звернутися до методики М. Монтесорі, яка пропонує конкретні педагогічні рішення для реалізації природної схильності дітей до навчання та дослідження світу.

Метод Монтесорі – це педагогічний підхід до освіти дітей, розроблений італійським педагогом М. Монтесорі на початку ХХ століття. Основою методу є переконання, що кожна дитина має природжену внутрішню мотивацію до навчання та саморозвитку, яку слід підтримувати у спеціально організованому освітньому середовищі. У своїй роботі М. Монтесорі особливу увагу приділяла чутливим періодам, які вона називала "вікнами можливостей" – це вікові проміжки, коли дитина особливо сприйнятлива до формування певних навичок (моторних, мовленнєвих, математичних, сенсорних тощо). М. Монтесорі зазначала, що найбільш критичні чутливі періоди завершуються до 6 років [11].

М. Монтесорі в своїй праці "Розум дитини" описала новий напрям філософії освіти, а саме розвиток дітей перших трьох років, який має великі потенційні можливості формування людської особистості, називала дітей віком до трьох років "творці, які всотують те, що відчули". Сутність розвитку дитини раннього віку – це самонавчання відповідно програми, закладеної від природи. Саме тому, вона підкреслювала необхідність створення спеціально підготовленого освітнього середовища, яке б максимально відповідало потребам дитини в кожному чутливому періоді та стимулювало її всебічний розвиток.

Лікар та монтесорі-педагог з досвідом роботи в Європі та Азії, А. Волохова детально проаналізувала педагогічну теорію М. Монтесорі та виділила наступні ключові принципи на яких вона базується:

– сприятливе середовище, яке оточує дитину, відіграє надзвичайно важливу роль у її розвитку, що сприяє

analysis of M. Montessori's pedagogical theory and identified the following key principles on which it is based:

– a supportive environment surrounding the child plays an exceptionally important role in development and contributes to the formation of intrinsic motivation for learning;

– freedom of choice, whereby children can independently select tasks to work on, fostering independence and decision-making skills;

– the development of independence and responsibility, aimed at teaching children to perform tasks independently without constant adult supervision;

– sensory development, as children learn most effectively when they are able to explore objects using all their senses [19].

Thus, M. Montessori's pedagogical theory became an important milestone in education, opening new approaches to the development of young and preschool-aged children. The Montessori method promotes the formation of a harmonious personality in which individuality, independence, and autonomy are highly valued. This approach remains popular worldwide, as it not only ensures knowledge acquisition but also nurtures children who are capable of independent thinking, exploring the surrounding world, and successfully adapting to contemporary challenges.

For preschool education, H. Gardner's theory of multiple intelligences is also of particular importance. Gardner presented this theory in his book "Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences" (1983), in which he first proposed that intelligence consists of several independent capacities, each responsible for different domains of human activity.

H. Gardner identified seven primary types of intelligence: linguistic, logical-mathematical, musical, spatial, bodily-kinesthetic, interpersonal, and intrapersonal. At the same time, Gardner repeatedly emphasized in his scholarly work that "...although the theory of multiple intelligences is consistent with much empirical evidence, it has not been subjected to strong experimental testing...

формуванню внутрішньої мотивації до навчання;

– свобода вибору – діти мають можливість самостійно вибирати, над якими завданнями працювати, що дозволяє їм розвивати незалежність та навички самостійного прийняття рішень;

– розвиток самостійності та відповідальності спрямований на те, щоб навчити дітей виконувати завдання самостійно, без постійного контролю з боку дорослих;

– сенсорний розвиток – діти вчаться краще, коли можуть досліджувати предмети за допомогою всіх органів чуття [19].

Отже, педагогічна теорія М. Монтессорі стала важливою віхою в педагогіці, відкривши нові підходи до розвитку дітей раннього та дошкільного віку. Метод Монтессорі сприяє формуванню гармонійної особистості, в якій високо цінуються індивідуальність, незалежність і самостійність. Методика залишається популярною у всьому світі, оскільки не лише забезпечує засвоєння знань, а й виховує дітей, здатних самостійно мислити, досліджувати навколишній світ і успішно адаптуватися до сучасних викликів.

Для дошкільної освіти важливою є теорія множинного інтелекту Г. Гарднера. Теорія множинного інтелекту Г. Гарднера викладена у його книзі "Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences" ("Рамки розуму: теорія множинного інтелекту", 1983) в якій вперше було описано, що інтелект складається з декількох незалежних здібностей, кожна з яких відповідає за різні сфери діяльності.

Г. Гарднер визначив сім основних типів інтелекту: лінгвістичний, логіко-математичний, музичний, просторовий, тілесно-кінестетичний, міжособистісний, внутрішньо-особистісний. Хоча в науковій діяльності Г. Гарднер не одноразово стверджував, що "...хоча теорія множинного інтелекту узгоджується з багатьма емпіричними доказами, вона не була піддана сильній експериментальній перевірці... У сфері освіти застосування теорії зараз вивчається в багатьох проєктах. Наші передчуття матимуть

In the field of education, applications of the theory are currently being explored in many projects. Our intuitions will have to be revised many times in light of actual classroom experience..." [5: 36].

Thus, Gardner's theory of multiple intelligences in early childhood development underscores the necessity of a comprehensive educational approach that considers various dimensions of child development: linguistic (reading aloud, discussing stories, verbal games, rhyming, creating short narratives), logical-mathematical (sorting objects by size or color, simple puzzles, counting games), musical (singing, playing musical instruments, listening to rhythms and melodies), spatial (construction sets, drawing, assembling puzzles, shape-based games), bodily-kinesthetic (active games, dancing, fine motor activities), interpersonal (cooperative play, role-playing, learning cooperation and empathy), and intrapersonal (independent play, discussing emotions, keeping simple "emotion journals") intelligences. Each child has a unique "profile" of abilities; therefore, it is essential to create an educational environment that stimulates diverse forms of intellectual development.

In summary, it can be argued that the creation of a supportive educational environment should be based on a holistic approach to child development, which includes:

- supporting cognitive activity through sensorimotor and cognitive experience (e.g., playing with water, sand, soft blocks, and construction sets; exploring object properties – what sinks and what floats; engaging in simple cause-and-effect activities);

- ensuring emotional security through stable attachments and positive social interaction (in particular, the consistent presence of one adult to maintain continuity of relationships; greeting and farewell rituals; emotionally supportive communication with educators and peers);

- stimulating various types of intellectual activity (e.g., the use of musical toys, logical and mathematical games, fairy-tale narratives, dramatized play, and

переглядати багато разів у світлі реального досвіду в класі..." [5: 36].

Отже, теорія множинного інтелекту Г. Гарднера для раннього розвитку дітей підкреслює необхідність комплексного підходу до виховання, при якому враховуються різні аспекти розвитку дитини: лінгвістичний (читання вголос, обговорення казок, словесні ігри, римування, складання коротких історій), логіко-математичний (сортування предметів за розміром або кольором, прості головоломки, лічильні ігри), музичний (співи, гра на музичних інструментах, слухання ритмів і мелодій), просторовий (конструктори, малювання, складання пазлів, ігри з формами), тілесно-кінестетичний (рухливі ігри, танці, вправи з дрібною моторикою), міжособистісний (спільні ігри, рольові ігри, навчання співпраці та емпатії) та внутрішньо-особистісний (самотійна гра, обговорення емоцій, ведення простих "щоденників почуттів") інтелекти. Кожна дитина має свій унікальний "профіль" здібностей, тому важливо створювати освітнє середовище, що стимулює різні форми інтелектуального розвитку.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що створення сприятливого освітнього середовища має ґрунтуватися на цілісному підході до розвитку дитини, що передбачає:

- підтримку пізнавальної активності через сенсомоторний і когнітивний досвід (наприклад, ігри з водою, піском, м'якими блоками, конструктором; дослідження властивостей предметів – що тоне, а що плаває; прості причинно-наслідкові дії);

- формування емоційної безпеки через стабільні прив'язаності та позитивну соціальну взаємодію (зокрема, постійна присутність одного дорослого для забезпечення безперервності стосунків; ритуали прощання/зустрічі; емоційно підтримувальне спілкування з педагогом і ровесниками);

- стимулювання різних видів інтелектуальної діяльності (наприклад, використання музичних іграшок, логіко-математичних ігор, казкових сюжетів, театралізованих ігор, розвитку

the development of spatial thinking through puzzles or mosaics);

– developing independence and intrinsic motivation through opportunities for choice, exploration, and participation in meaningful activities (e.g., organizing activity centers where children independently choose activities; assigning tasks related to caring for the environment – putting away toys, watering plants; encouraging independent dressing or handwashing in an accessible environment).

Thus, the analysis of the theories of J. Piaget, J. Bowlby, M. Montessori and H. Gardner makes it possible to conclude that each approach highlights a particular aspect of early childhood development – cognitive, emotional, social, or intellectual. However, it is their integration that allows for a comprehensive understanding of personality formation in early childhood, when the foundations of future intellectual flexibility, emotional stability, self-regulation, and communication skills are established.

Conclusions and research perspectives. Early childhood development is a complex and multifaceted process influenced by various factors – biological, social, emotional, and cognitive. Classical theories – Jean Piaget's cognitive theory, John Bowlby's attachment theory, Maria Montessori's pedagogical system, and Howard Gardner's theory of multiple intelligences – demonstrate that personality formation in early childhood occurs through interrelated cognitive, emotional, and social processes.

In particular, cognitive development at the sensorimotor stage according to Piaget is characterized by active exploration of the world through sensory experiences and motor actions, as well as the formation of initial concepts of objects and cause-and-effect relationships (e.g., exploring object properties such as floating and sinking; manipulating blocks or construction sets). Emotional development according to Bowlby ensures the formation of secure attachment, which promotes adaptation, emotional regulation, and the development of social

просторового мислення через пазли чи мозаїки);

– розвиток самостійності та внутрішньої мотивації через можливість вибору, дослідження та участі у значущій діяльності (наприклад, організація осередків активності, в яких дитина сама обирає вид діяльності; доручення, пов'язані з турботою про простір – скласти іграшки, полити рослину тощо; самостійне одягання чи миття рук у доступному середовищі).

Таким чином, аналіз теорій Ж. Піаже, Дж. Боулбі, М. Монтессорі та Г. Гарднера дає змогу зробити висновок, що кожен із підходів висвітлює певний аспект розвитку дитини раннього віку – когнітивний, емоційний, соціальний або інтелектуальний. Проте саме їх інтеграція дозволяє побачити повну картину становлення особистості в ранньому віці, коли закладаються основи майбутньої інтелектуальної гнучкості, емоційної стабільності, здатності до саморегуляції та комунікації.

Висновки та перспективи досліджень. Ранній розвиток дитини є комплексним і багатограним процесом, на який впливають різні чинники: біологічні, соціальні, емоційні та когнітивні. Класичні теорії минулих років – когнітивна теорія Ж. Піаже, теорія прив'язаності Дж. Боулбі, педагогічна система М. Монтессорі та концепція множинного інтелекту Г. Гарднера – дозволяють усвідомити, що становлення особистості дитини раннього віку відбувається через взаємопов'язані когнітивні, емоційні та соціальні процеси.

Зокрема, когнітивний розвиток на сенсомоторному етапі за Ж. Піаже характеризується активним пізнанням світу через відчуття та рухові дії, формуванням початкових уявлень про об'єкти та причинно-наслідкові зв'язки (наприклад, дослідження властивостей предметів: що плаває, що тоне; маніпуляції з блоками чи конструкторами). Емоційний розвиток за Дж. Боулбі забезпечує формування стабільної прив'язаності, що сприяє адаптації, регуляції емоцій та розвитку соціальних навичок (наприклад, реагування на відсутність дорослого,

skills (e.g., responses to the absence of an adult, the ability to cooperate within a group). Social and independent activity according to Montessori is manifested through the child's choice of activities and the acquisition of self-control and practical skills (e.g., sorting objects, caring for the environment, participating in group routines). The development of various forms of intellectual potential according to Gardner encompasses linguistic, logical-mathematical, musical, spatial, bodily-kinesthetic, interpersonal, and intrapersonal skills (e.g., role-playing games, listening to music, assembling puzzles, discussing emotions).

Thus, early childhood personality development occurs through the integration of cognitive, emotional, and social processes, ensuring the holistic formation of intellectual flexibility, emotional stability, and the capacity for self-regulation and interaction with the environment.

Further research should focus on:

- testing integrated models of early childhood development that combine sensorimotor, emotional, and social dimensions;

- identifying effective strategies for stimulating various forms of intellectual abilities in early childhood;

- examining the relationship between secure attachment and the development of cognitive and social skills;

- assessing the impact of structured sensory and object-based experiences on the development of thinking and independence in young children.

The proposed research directions will contribute to a deeper understanding of early childhood development processes and provide a scientific foundation for a comprehensive approach to fostering children's cognitive, emotional, and social competencies.

здатність до співпраці у групі). Соціальна та самостійна активність за М. Монтесорі проявляється у виборі діяльності та освоєнні навичок самоконтролю і практичних дій (наприклад, сортування предметів, догляд за простором, участь у ритуалах групи). Розвиток різних форм інтелектуальної обдарованості за Г. Гарднер охоплює мовленнєві, логіко-математичні, музичні, просторові, тілесно-кінестетичні, міжособистісні та внутрішньо-особистісні навички (наприклад, рольові ігри, слухання музики, складання пазлів, обговорення емоцій).

Таким чином, формування особистості дитини раннього віку відбувається через поєднання когнітивних, емоційних і соціальних процесів, що забезпечує цілісне становлення інтелектуальної гнучкості, емоційної стабільності та здатності до саморегуляції та взаємодії з оточенням.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з необхідністю:

- апробації інтегрованих моделей розвитку раннього дитинства, які поєднують сенсомоторний, емоційний і соціальний аспекти;

- визначення ефективних стратегій стимулювання різних форм інтелектуальних здібностей у ранньому віці;

- дослідження взаємозв'язку стабільної прив'язаності та розвитку когнітивних і соціальних навичок;

- оцінювання впливу структурованого сенсорного та предметного досвіду на розвиток мислення та самостійності дітей раннього віку.

Запропоновані дослідження сприятимуть глибшому розумінню процесів раннього розвитку дитини та створять наукову основу для комплексного підходу до формування її когнітивних, емоційних і соціальних компетентностей.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Alzyoud, M.S., Khaddam, A.F., & Al-Ali, A.S. (2016). The impact of teaching tolerance on students in Jordanian schools. *Journal of Humanities and Social Sciences*, vol. 15(1), 33-52. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/310829008_The_Impact_of_Teaching_Tolerance_on_Students_in_Jordanian_Schools [in English].

2. *Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity). Nova redaktsiia [Basic component of preschool education (State standard of preschool education). New edition].* (2021). Retrieved from: <http://surl.li/ltlnuh> [in Ukrainian].
3. Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss. Vol. 1: Attachment. Pimlico.* Retrieved from: <https://ia800205.us.archive.org/5/items/attachmentlossvo00john/attachmentlossvo00john.pdf> [in English].
4. *Dzhon Boulbi ta Hordon Niufeld: Teoriia pryv'iazanosti [John Bowlby and Gordon Newfield: Attachment Theory].* Retrieved from: <https://surl.li/dylfdp> [in Ukrainian].
5. Gardner, H. (1993). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences.* New York: Basic Books, 440 [in English].
6. Hrytsyshyn, T.I. (2013). *Diahnastyka predmetnoi diialnosti dytyny rannoho viku, yak osnovnyi kryterii yii psykhychnoho rozvytku [Diagnostics of the subject activity of early childhood, as the main criteria for its mental development]. Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti, № 7(14), 42-45 [in Ukrainian].*
7. Klevaka, L., Vashak, O., & Hryshko, O. (2024). *Innovatsiini metodyky vykhovannia ditei rannoho viku: poiednannia tradytsiinykh i suchasnykh pidkhodiv [Innovative methods of educating early childhood children: combining traditional and modern approaches]. Suspilstvo ta natsionalni interesy – Society and national interests, 7(7), 190-206. DOI: 10.52058/3041-1572-2024-7(7)-190-207 [in Ukrainian].*
8. Lytvynenko, D.O., & Korniienko, V.O. (nauk. ker.). (2022). *Teoriia kohnityvnoho rozvytku Zh. Piazhe [Theory of cognitive development Zh. Piaget]. Materialy naukovotekhnichnoi konferentsii pidrozdiliv VNTU – Materials of the scientific and technical conference of the VNTU divisions. Vinnytsia.* Retrieved from: <https://surl.li/cpmdyd> [in Ukrainian].
9. McLelland, J. (2024). *Connecting Piaget's cognitive development theory to technology in the early years. New Zealand Tertiary College Practitioner Research, vol. 8, no. 1.* Retrieved from: <https://surl.li/zcsauq> [in English].
10. Meriem, C., Khaoula, M., Ghizlane, C., Asmaa, M. & Ahmed, A. (2020). *Early Childhood Development (0-6 Years Old) from Healthy to Pathologic. A Review of the Literature. Open Journal of Medical Psychology, 9, 100-122 [in English].*
11. Montessori, M. (1912). *The Montessori Method: Scientific Pedagogy.* Retrieved from: <https://dn710206.ca.archive.org/0/items/cu31924032538500/cu31924032538500.pdf> [in English].
12. Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children.* New York: International Universities Press. Retrieved from: https://www.bxscience.edu/ourpages/auto/2014/11/16/50007779/Piaget%20When%20Thinking%20Begins10272012_0000.pdf [in English].
13. Piaget, J. (1964). *Development and Learning.* In R.E. Ripple, V.N. Rockcastle (eds.). *Piaget Rediscovered. A Report of the Conference on Cognitive Studies and Curriculum Development.* Ithaca, NY: Cornell University. Retrieved from: <https://reflexus.org/wp-content/uploads/35piaget-child-development.pdf> [in English].
14. Ponimanska, T.I. (2013). *Rozvyvaiemo, navchaimo, vykhovuiemo dytynu tretoho roku zhyttia [We develop, teach, and educate the third-year child]: metod. posib.* Kyiv: Slovo, 566 [in Ukrainian].
15. Rahozina, V.V. (2015). *Rannie dytynstvo u sviti [Early childhood in the world]. Visnyk Instytutu rozvytkudytyny. Vyp. 37. Seria: Filosofii, pedahohika, psykholohiia: zb. nauk. prats – Bulletin of the Institute of Childhood Development. Is. 37. Series: Philosophy, pedagogy, psychology: collection of scientific works.* Kyiv: Vyd-vo Natsionalnoho ped. un-tu im. M.P. Drahomanova, 83-95 [in Ukrainian].
16. Richter, L., Black, M., Britto, R., Daelmans, V., Desmond, S., Devercelli, A., Dua, T., Fink, G., Heymann, J., Lombardi, J., Lu, S., Naicker, S., & Vargas-Barón, E. (2019). *Early childhood development: an imperative for action and measurement at scale. BMJ Glob Health. Suppl 4.* Published online. Retrieved from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6590994/> [in English].

17. Tarabasova, H., Klimova, L.V., Khomych, O.B., & Mazur, I.A. (2022). Rannii rozvytok dytyny: teoretyko-metodolohichne doslidzhennia [Early childhood development: theoretical and methodological studies]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of the formation of creative personality in higher and secondary schools*, 78-81. DOI: 10.32840/1992-5786.2022.81.13 [in Ukrainian].
18. Vasylieva, S.A., Havrysh, N.V., & Rahozina, V.V. (2021). *Vykhovannia ditei rannoho viku v zakladakh doshkilnoi osvity riznykh typiv [Early childhood education in preschool educational institutions of various types]: monohrafiia / za nauk. red. N.V. Havrysh*. Kropyvnytskyi: IMEKS-LTD, 226, 130 [in Ukrainian].
19. Volokhova, A. (2024). *Metod Montessori vid A do Ya: vse pro unikalnu pedahohichnu systemu [Montessori Method from A to Ya: everything for a unique pedagogical system]*. Retrieved from: <https://surl.li/piaxno> [in Ukrainian].
20. Zakon Ukrainy "Pro doshkilnu osvitu" [Law of Ukraine "On Early Childhood Education"]. (2024). *Vidomosti Verkhovnoi Rady – Information from the Supreme Council*, № 42, st. 258. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> [in Ukrainian].

Received: October 21, 2025
Accepted: November 19, 2025